

Średniawa, Bronisław

"Historia nauki polskiej. Wiek XX. Nauki ścisłe", Zeszyt pierwszy: "Matematyka, fizyka, chemia, astronomia", Warszawa 1995 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 40/2, 192-194

1995

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Podsumowując ocenę nowo wydanej książki Gabriela Brzęka należy wyrazić podziw dla wytrwałych i nie pozbawionych trudności studiów Autora nad tą zasłużoną dla kultury polskiej instytucją. Temat czekał długie lata na możliwość uzyskania pełnych materiałów źródłowych, ale szczęśliwie rzecz dobiegła końca. Piśmiennictwo polskie zyskało cenną pozycję z zakresu historii biologii.

Przypisy

¹ A. P i e k i e ł k o: *Dwa osiemnastowieczne zielniki ze zbiorów Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie*. Wrocław-Warszawa 1981, 114 s. nlb. 2; Z. R a d w a ń s k a - P a r y s k a: *Zielnik Brata Cypriana z Czerwonego Klasztoru*. Kraków 1991 Polish Botanical Studies Guidebook N 5, 218 s.

² Z. W ó j c i k: *Krzysztofa Kluka projekty zakładania gabinetów historii naturalnej przy szkołach w Polsce w XVIII wieku*. Warszawa 1975. Prace Muzeum Ziemi. Nr 23 cz. I s. 95 – 111; t e n ż e: *Wpływ Komisji Edukacji Narodowej na rozwój geologii w Polsce w drugiej połowie wieku XVIII*. Warszawa 1975. Prace Muzeum Ziemi. Nr 23 cz. II.

Wanda Grębecka
(Warszawa)

Historia nauki polskiej. Wiek XX. Nauki ścisłe. Zeszyt pierwszy: Matematyka, fizyka, chemia, astronomia. Warszawa 1995 Polska Akademia Nauk Instytut Historii Nauki, Fundacja im. W. Świątosławskiego, 377 s. + 9 talb. ilustr.

Wydawnictwo *Historia nauki polskiej. Wiek XX* jest pomyślane jako kontynuacja wielotomowego dzieła *Historii nauki polskiej*, a dokładniej jako dalszy ciąg, następujący po części pierwszej tomu piątego.

Niniejszy, pierwszy tom historii nauki polskiej XX wieku obejmuje w zasadzie okres od 1919 r. do 1951 r., chociaż w części artykułów opracowanie dotyczy prawie wyłącznie lat międzywojennych (1919–1939) z ewentualnymi krótkimi uwagami o rozwoju nauki polskiej lat powojennych.

Układ materiału jest z konieczności różny od sposobu publikacji we wcześniejszych tomach *Historii nauki polskiej*. Omawiany tom składa się z dziewięciu artykułów poświęconych matematyce, jednego artykułu o fizyce teoretycznej, trzech artykułów zawierających historię chemii i jednego artykułu poświęconego astronomii. Istnieją dwa główne powody obrania takiego układu materiału omawianego tomu. Pierwszym jest szybki rozwój nauki, związany z dzieleniem się klasycznych działów nauki na coraz to liczniejsze gałęzie i powstanie szybko rozwijających się gałęzi nauki. Drugim powodem jest fakt, że autorzy nie opisują historii zakończonych okresów rozwoju nauki, lecz opisują działy, w których

(zwłaszcza autorzy młodszego, powojennego pokolenia) sami pracowali twórczo, wobec czego akcenty mogą być rozłożone nie całkiem równomiernie we wszystkich szczegółach opisywanego przez nich tematu. Również, jak piszą redaktorzy tomu, nie do wszystkich zagadnień można było dotychczas znaleźć autorów i zajęcie się tymi zagadnieniami musiano z konieczności odłożyć na później.

Historię matematyki polskiej XX wieku rozpoczyna w niniejszym tomie artykuł Zofii Pawlikowskiej-Brożek; materiał doprowadzony jest do lat pięćdziesiątych naszego wieku. Omawianie historii poszczególnych działów matematyki rozpoczynają dwa artykuły Jana Woleńskiego o rozwoju logiki matematycznej w Polsce: *Flizoficzne podstawy logiki* oraz *Logika matematyczna*. Autor kończy swoje artykuły pisząc: „Logika matematyczna na pewno nie jest centralną dyscypliną naukową. Ale godzi się powiedzieć, że osiągnięcia w Polsce w logice matematycznej i podstawach matematyki być może nie mają sobie równych w całej historii nauki polskiej”.

Historię polskich badań w zakresie topologii przedstawił Karol Borsuk, wybitny przedstawiciel warszawskiej szkoły topologicznej, której założycielami byli Z. Janiszewski, S. Mazurkiewicz i W. Sierpiński. Marek Zakrzewski opisał historię polskich badań w zakresie teorii mnogości, uprawianych głównie w Warszawie i Lwowie, związanych z nazwiskami W. Sierpińskiego, K. Kuratowskiego, E. Marczewskiego, S. Mazurkiewicza, S. Banacha i L. Chwistka.

Władysław Orlicz zajął się opisem osiągnięć polskiej matematyki w zakresie analizy funkcjonalnej, której właściwym twórcą był S. Banach, i która była uprawiana początkowo głównie we Lwowie, a której wybitnymi przedstawicielami byli S. Mazur i W. Orlicz. W powojennych latach dziedzina analizy funkcjonalnej rozwijała się (po sformułowaniu teorii dystrybucji przez L. Schwartza) bardzo intensywnie, a matematycy polscy, S. Łojasiewicz, J. Mikusiński, R. Sikorski wnieśli znaczący wkład w jej rozwój. Badania w dziedzinie teorii funkcji analitycznych zostały potraktowane przez Zygmunta Charzyńskiego i Ludwikę Kaczmarek bardzo zwięźle. Wymienione zostały główne kierunki badań w tej dziedzinie i zestawiono podręczniki i prace. Szersze omówienie zagadnień występujących w tej teorii i osiągnięć matematyków polskich w tej dziedzinie byłoby pożądane. Badania w dziedzinie algebry i teorii liczb opisał Witold Więśław.

Przedstawieniem rozwoju polskich badań z zakresu równań funkcyjnych i obiektów geometrycznych zajął się Mieczysław Kucharzewski. Pierwsze prace z tej dziedziny w Polsce opublikowali S. Banach, K. Kuratowski, S. Karczmarz, jednak decydujący wpływ na rozwój badań nad równaniami funkcyjnymi w Polsce miała działalność S. Gołąba i jego uczniów. Prace w dziedzinie równań funkcyjnych i geometrii różniczkowej były w Polsce prowadzone w kilku ośrodkach, a wśród matematyków zajmujących się tą dziedziną można by wymienić W. Sierpińskiego, S. Banacha, K. Kuratowskiego i W. Ślebodzińskiego.

Przedstawienie badań matematycznych w Polsce w okresie od 1919 r. do 1951 r. nie jest w omawianym zeszycie pełne. Nie przedstawiono badań w zakresie analizy klasycznej, równań różniczkowych, wczesnej teorii liczb, teorii funkcji rzeczywistych, teorii całki. Zagadnienia te i ewentualnie inne, tu nie wspomniane, powinny być omówione w następnych zeszytach tej serii.

Syntetyczny artykuł Macieja Suffczyńskiego *Fizyka teoretyczna* zawiera dobre i kompletne przedstawienie osiągnięć fizyków polskich w dziedzinie fizyki teoretycznej w okresie międzywojennym i latach powojennych. W ślad za tym artykułem powinny pójść dalsze badania historii polskiej fizyki teoretycznej, a także, całkiem nieuwzględnione w tym zeszycie, badania osiągnięć polskiej fizyki doświadczalnej w tych latach.

Z historii chemii lat 1919–1951 w Polsce opublikowano w niniejszym zeszycie jeden krótki i dwa obszernie artykuły. Artykuł Krystyny Kabzińskiej *Chemia organiczna* uwzględnia badania zarówno podstawowe, jak i zastosowania przemysłowe tego działu chemii. Stefan Zamecki w artykule *Chemia fizyczna z elementami chemii nieorganicznej i analitycznej* przedstawia badania obu tych działów chemii.

Eugeniusz Rybka zajmuje się w artykule *Astronomia* badaniami astronomicznymi w Polsce w okresie przedwojennym. Redakcja odłożyła przygotowane przez tego autora dzieje astronomii powojennej w Polsce do publikacji w następnym zeszycie.

Omawiany zeszyt ma, jak widać z tego krótkiego przeglądu artykułów, raczej charakter zbioru materiałów do przyszłej syntezy historii badań naukowych w dziedzinie nauk ścisłych, niż gotowej syntezy. Do takiej syntezy będzie można przystąpić po opublikowaniu w następnych zeszytach bardziej kompletnych materiałów.

W omawianym zeszycie uderza niestety brak skorowidza nazwisk. Sugeruję, aby skorowidz nazwisk (z imionami, datami urodzeń, a dla zmarłych również datami śmierci) z tego zeszytu i z następnego w serii, której wydanie zapowiada Redakcja, umieścić w tomie następnym.

Bronisław Średniawa
(Kraków)

Zofia Radwańska - Paryska, Witold Paryski: *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*. Poronin 1995 Wydawnictwo Górskie, 1553 s. + 23 s. nlb.

Można powiedzieć, że Autorzy stworzyli dzieło – słowami Horacego (*Carmina* III,30,1) trwalsze niż spiż. W „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” (R. 19:1974 nr 2 s. 377) zamieściłem notatkę bibliograficzną *Encyklopedii Tatrzańskiej* wyda-